

השלמות למאמר: "הרב משה הלוי סולובייצ'יק ומאבקיו במועצת גדולי התורה ואגודת הרבנים בפולין"

מאת: יעקב ששון

קראתי בעיון רב את המאמר המקיף והמאלף של ר' משה אריאל פוס (חקירה כרך כ"ה עמ' ה') אודות הג"ר משה הלוי סולובייצ'יק זצ"ל (להלן: הגר"מ) ומאבקיו נגד "מועצת גדולי התורה" ו"אגודת הרבנים" בפולין. ברור לכל המעיין, שר' פוס השקיע עמל רב במחקר זה, עשה מעשה אומן באופן מעמיק ויסודי, וגם העלה פירות חשובות ונכבדות באופן בהיר ומסודר. גילה הוא לרבים כמה ממאמרי פסקי הגר"מ זצ"ל, אשר כל אחד מהם יקר מפנינים ומתוק מדבש. המאמר גם שופך אור על אישיותו הכבירה של הגר"מ, שבדרך כלל לא ידוע לרבים אודותיו, ובפרט על תכונתו החזקה והתקיפה, המהווה פרדיגמה למצות "לא תגורו מפני איש". וכן עולות המון נקודות חשובות בהלכה (בעניני השגת גבול ומצות-מאשין ועוד), וגם נקודות חשובות בהשקפה (כגון כחם של רבנים ליצור איסורים בזמננו), וגם סקירה מקיפה על דעת הג"ר חיים סולובייצ'יק זצ"ל (להלן: הגר"ח) אודות ארגונים בכלל, ואגודת ישראל בפרט. רצוני במאמר זה להציע תחילה תיקון נחוץ אחד בענינים חשובים אלה, ואחר כך גם כמה הערות והוספות, בתור השלמות על החומר החשוב שפירס לנו ר' פוס.

א. דעת הגר"מ אודות הרבנות בראדום

ר' פוס כותב (עמ' ל"א) ש"התפרסם בעיתון היינט, כי הרמ"ס אמר על 'אגודת הרבנים' שדבריהם (שמי שיתמודד על משרת הרב בראדום הוא בכלל 'ארור מסיג גבול רעהו') הם עם-ארצות... " אמירה זו אינה מדוייקת. כנראה שר' פוס סמך על סיכום של דברי הגר"מ זצ"ל אשר נמצא בתגובת הג"ר מאיר דן פלוצקי זצ"ל (בעל הכלי חמדה) ב"קונטרס עיתונאי", ולא ראה ר' פוס את דברי הגר"מ זצ"ל במקור.¹ (כמובן, שזה מחמת נדירותו של עיתון "היינט" מס' 244, שלמיטב ידיעתי אינו נמצא כלל בארץ ישראל.) אמנם,

¹ עוד סמך לזה ממה שציין ר' פוס בהע' 64 את מספר העיתון בלבד (244), וכפי שצויין על ידי ה"כלי חמדה", ובלי תאריך, בניגוד לאיך שציין ר' פוס את כל שאר העיתונים.

יעקב ששון הוא מחבר ספר שיעורי הרב על מסכת סנהדרין, ומוסמך משיבת רבינו יצחק אלחנן.

בחסדי ה', זכיתי למצוא העתק מ"היינט" מס' 244 בארכיון YIVO שבניו-יארק.² (המאמר נעתק במילואו בנספח.) המאמר נדפס תחת הכותרת "הרב הגאון ר' משה סאלאוויטשיק וועגען דער מחלוקת ארום דער ראדאמער רבנות" ומכיל ראיון עם הגר"מ זצ"ל שנוהל על ידי עיתון היינט. הרואה דברי הגר"מ בפנים יראה שהגר"מ באמת לא החליט שהצהרת אגודת הרבנים היא עם-ארצות.

אחרי הקדמה כללית לענין, מסופר שאגודת הרבנים הטילו חרם על כל מי שיהיו להגיש מועמדות לרבנות בראדום, על פי הפסוק "ארור מסיג גבול רעהו". מסופר עוד שמה שאגודת הרבנים החליטו להתערב (אריינמישען) בענין המקומי, וגם החרם שהטילו, גרם סערה בציבור היהודי בראדום, וגם הציבור האורתודוקסי. הגר"מ נשאל אודות הרב קעסטענבערג, וגם אודות אגודת הרבנים, אם ראוי להם להתערב בענין, ואם ארור מסיג גבול רעהו שייך לענין בכלל.

הגר"מ השיב שהרב קעסטענבערג לא נודע לו, ולכן אינו יכול להביע שום דעה אודותיו. לגבי התערבות של אגודת הרבנים, שאלו לגר"מ אם יש לאגודת הרבנים הזכות ("דאס רעכט") להתערב בענין, ואם יש בכלל שייכות ל"ארור מסיג גבול רעהו". על זה ענה הגר"מ, שאם אגודת הרבנים היא "פראפעסיאנעלער פעראיין", כלומר, מוסד פרופסיונאלי לרבנים, אם כן מובן מאליו שבדעתם רק להגן על חברי האגודה. אבל אם אגודת הרבנים היא אגודה של לומדי תורה, שמטרתה לנהוג על פי ידיעת התורה, אם כן צריכים הם לנהוג רק על פי חוקי התורה, ולא לכתוב "איסורים" שהם רק דברי איום המפחידים עמי הארץ, אבל לא מפחידים רבנים היודעים ש"ארור מסיג גבול רעהו" אינו שייך כלל לענין הרבנות בראדום.

הגר"מ המשיך ואמר שכל ארור שבתורה מיוסדת על איסור הנמצא כבר בתורה לפני כן. וכן "ארור מסיג גבול רעהו" מיוסד על איסור לאו הקודמו, כלומר, "לא תסיג גבול רעך".³ איסור זה שייך רק למי שלוקח קרקע בארץ ישראל שלא על פי דין, כמבואר בספרי⁴ וגם בדברי הרמב"ם.⁵ ואם כן, ה"ארור" אין לו כלל שייכות לשום דבר אחר, חוץ מלקיחת קרקע בארץ ישראל. ועל כן, הוסיף הגר"מ, שהצהרת אגודת הרבנים שמועמדים לרבנות בראדום הם בכלל "ארור מסיג גבול רעהו", דברים אלו הם רק דברי איום להפחיד עמי הארץ, או שזה עם-הארצות מצדם של אגודת הרבנים, שההמון עם משתמשים בפסוק זה לכל דבר, אבל על אגודת הרבנים לכוון אל הפירוש הנכון.

העולה מכל זה, שאף שהגר"מ הביע את דעתו בצורה חריפה, אבל לא החליט על דברי אגודת הרבנים שהם עם-ארצות, אלא העלה כמה אפשרויות להבין את הדברים,

² היינט, Oct 26, 1924, עמ' 5.

³ דברים יט:יד.

⁴ ספרי פר' שופטים פסקא קפ"ה.

⁵ הל' גניבה פ"ו הי"א.